

INDUSTRIALIZACIJA v 19.st. - uvajanje strojne proizvodnje; omogočajo jo: -ind. revolucija (2. 18.st), -znanstveni napredek, liberalen polit. sistem, -surovine, -trg, -kapital, -delavna sila;

v 19.st se širi, uveljavi se novo gosp. načelo: *liberalizem*; -utemeljitelj je Adam Smith: bistvo gosp. moči je človekovo delo, človek mora imeti pri tem popolno svobodo: proizvaja naj kar in kolikor hoče in po katerikoli ceni, naj ne bo nobene prisile (državne ali stanovske); uveljavljanje pripelje do **konkurence**: kriterije določa trg; načelo ponudbe in povpraševanja; slabši propadjo (cehi, manufakture, obrati, ki ne sledijo razvoju); ← **gospodarski liberalizem**; **politični liberalizem**: zahteva po popolni politični svobodi: odprava fevd., enakost pred zakonom, bogato mešč. zahteva svobodo; posledice ind. revolucije: najprej so se razvile An., ZDA, Fr. (kolonije); proces ind. se za nekaj časa ustavi zaradi Fr. rev. (18.st)-celinska zapora, Napoleonove vojne; nadaljuje se po padcu Napoleona, Ang. začne izvažati v Evropo stroje in tehnologijo-kasneje izdelujejo sami; napredek po vsej Evropi, hitrejši na Z: Fr., Nem., Belg. (kolonije); Nem. ima sama dovolj surovin (Porurje); drugod ind. omejujejo sistem., notr. carine, države nimajo dovolj kapitala; tu se razvija šele od srede 19.st, v V-Evr. pa še kasneje; v Habs. odpravijo notr. carine (med Avstr. in Ogr. delom), oblikujejo se nacionalni trgi; gosp. je bolj povezano → prinaša nov kapital; posamezniki s kapitalom se povezujejo-denar vlagajo v podjetja-kvazi delniška družba-vsak dobi delnice za vloženi kapital, na podlagi deleža se razdeli dobiček → dividende; **razvoj bank**: oblikovanje nacionalnih bank-denarna politika države, jamstvo za valuto v vrednostnih papirjih, ne več v zlatu, ljudje začnejo varčevati-dobijo obresti, prej se banke ukvarjajo s posojanjem keša, zdaj pa ga vlaga v proizvodnjo; **posledice industrializacije**: onesnaževanje okolja, razvoj prometa (železnice, parniki); v Slo: južna železnica (Dunaj-Trst)-1846-do Celja, 1849 v Lj.; gradbeništvo (mostovi, predori, viadukti); modernizacija kmetijstva → večji pridelek, več hrane; sprememba prehrabnih navad, higijenskih razmer; razvoj medicine- narkoze, zahtevnejše operacije (prva aseptična-1885), rentgen, aspirin → zmanjšanje smrtnosti → večanje št. preb.-demografska ekspanzija, svet je čedalje bolj enoten: železnica, promet, **migracije**: ①. s podeželja v mesta: delo, zaslužek; mesta se večajo, nastajajo delavska naselja, velika razslojenost (visoko, višje, nižje meščanstvo); ②.: na ostale kontinente: v ZDA, Avstralijo, S in J-Afrika; izboljšanje mater. položaja, v ZDA je zemlja poceni, zaradi revščine ter političnega in verskega prepričanja → prenos kulture in civilizacija-evropeizacija; v 2. 19.st se začne zmanjševati odstotek rojstev-otrokom hočejo nuditi čim več;

delavsko vprašanje?: delavci iz podeželja z željo po zaslužku → preveč delavne sile, zaslužki se zmanjšajo-tedenske plače-mezde; nižajo se tudi zaradi konkurence (izdelki morajo biti čim cenejši); ni še sindikatov; premalo stanovanj za vse prišleke-visoke cene, ponekod spijo celo v tovarni, ali pa v tovarniških stanovanjih-majhnih, slabo grajenih; delavska obveznost-13-16^h, delajo tudi ženske in otroci (12^h); 12+ let-odrasli; ženske v tekstilni ind.; majhni otroci v rudnikih; slabe razmere, velika smrtnost, veliko nesreč pri delu; ni dopustov, v nedeljo se ne dela, 56,5% preb. so delavci; -niso zadovoljni s položajem, borijo se za spremembe-izboljšave: v Ang. delajo 10^h, otroci pod 10 let naj ne bi delali, ženske naj ne bi delale težkih del, uvajajo šolstvo za delavske otroke; nekateri tovarnarji izboljšujejo sami: Robert Owen; pojavljajo se zahteve po urejanju položajane-realistične zahteve-utopični socialisti; delavci se bolj pametno organizirajo, zažetno gibanje je ludizem-delavci sprva mislijo, da jim stroji jemljejo delo, zato jih načrtno uničujejo; v Ang. čartizem → zahtevajo, da se pravice zapišejo, splošno volilno pravico, politično reformo (parlament); delavci še nimajo volilne pravice (nimajo premoženja), zahtevajo, naj lastnina postane družbena; niso bili uspešni; nastajajo stavke → način boja za doseg ciljev; **industrializacija in nastajanje nove družbene strukture**: industrializ. je sprememba je spremenila staro družbeno strukturo: -propad stanovske družbe, kjer se uveljavlja ind.; -uničevanje cehov in kmetov; -propad fevdalcev; -večanje št. delavcev v ind.; prevladujoči sloj sta meščanstvo (razslojeno) in delavstvo; -mešč. gornji sloj (kapitalisti)-bančniki; -mešč. srednji sloj (xxx in obrtniki, trgovci, uradniki, izobraženci-učitelji, novinarji, odvetniki), -nižji družbeni sloj (delavstvo, ind. delavstvo, majhni obrtniki in trgovci); **gospodarstvo Avstr. cesarstva v 19.st.**: v Ang. se ind. končuje, v Avstr. začenja-se vedno fevd. sistem-podložniki niso več odvisni od zemlj. gospodov; posamezni deli so razl. razviti (Češke dežele, spodnja Avstrija-Dunaj, S-Italija), V-pokrajine so slabo razvite; odnos Avstrije do ind. napredka: po eni strani spodbija (kapital), po drugi zavira-boji se spremembe druž. sistema, bojijo se predvsem mešč.; v zač. 19.st začnejo graditi prve tovarne, tudi na Slo; sprva nove oblike proiz. obstajajo ob starih (manufakture, obrtne delavnice)-te ne propadajo zaradi ind., ker je razvoj zelo počasen; 1.parni stroj na Slo.-1818-v Trstu-Am. parnik; 1819-pani mlin v Trstu; 1835-prvi parnik v cukrarni; število se vedno hitreje veča-rudarstvo, tekstilstvo, sladkorne rafinerije, steklarstvo, proizvodnji mila in sveč; najpomembnejša vloga-železarstvo; precej rudnikov žel. rude, ki pa je manj kvalitetna, ni je dosti; lastniki rudnikov: Zois, Auersbergi; rudnike modernizirajo in ob njih gradijo majhne ind. obrate; Auersbergi imajo delavnico v Dvoru pri Žužembergu-izdelava prvih parnih strojev na Slo.; zaposlenih je ok. 800 ljudi; najpomembnejše gorivo je premog → iščejo nahajališča; rudniki: Zasavje, Trbovlje, Hrastnik, Zagorje, Kočevje; najpomembnejši: Leše pri Prevaljah; ko je nastajala železniška povezava okoli nahajališč, postanejo državna, lastniki večinoma tuji: Leša-Ang.-tu nastane ena najsodobnejših železarn tistega časa; v predmarčni dobi so v Slo. delniške družbe, tudi tuje: Lloyd; št. preb. je naraščalo; položaj delavcev: brez pravic, delovni čas se podaljšuje, delajo tudi ženske in otroci (13-14^h)-tudi ob nedeljah in praznikih; povprečna življ. doba: 19 let; → odmevi v javnosti: Slomšek proti otr. delu; utopični socialisti (Andrej Smolnikar); na Hrvaškem je gosp. razvoj še počasnejši, kot pri nas (ker je pod Ogrsko in je neenotna) **Avstrija 1815 (Dunajski kongres) - 1848 (marčna revolucija)**: Avstr. je bila velesila na Dunajskem kongresu, je pa neenotna in večnacionalna, brez večinskega naroda; sestavljajo jo: Nemci (L. preb.), Madžari, slovanski narodi (Čehi, Slovaki, Rusi), Slovenci, Hrvati, Srbi, Romuni, Italijani; državno tradicijo imajo poleg Nem. še Madž., Hrv., Čehi, Poljaki; glavni problem je neenotnost: nacionalna, verska, jezikovna raznolikost; skušajo ohraniti državo skupaj in preprečiti razpad, da bi vsak posameznik čutil večjo pripadnost cesarju, kot lastnemu narodu;

Evropa pred 1848: težnja po ohranitvi starega-restavracija → pokaže se na Dunajskem kongresu; aliansa-absolutizem, ki temelji na fevd. odnosih-težnje po spremembi → liberalizem in nacionalizem, narodno prebujanje (skupna pripadnost)-tvorili naj bi ga ljudje, ki govorijo isti jezik in skupno kulturo in zgodovino; cilj narodnega prebujanja: vsak narod naj živi v lastni državi; italijanski in nemški boj za zedinjenje-Italija je po Dunajskem kongresu razdeljena na več držav-velik vpliv Avstrije (S-del Avstrijski); gibanje pričeli karbonarji-tajno gibanje oglarjev, kasneje dobi vodilno vlogo gibanje Mlada Italija-vodi Mazzini; tudi Nemčija razdeljena-države so povezane v **Nem. zvezo**; dve drž. se borita za vodilno vlogo za nemško združenje se borita Prusija in Avstrija (predsedovala Nem. zvezi) Prusija ustanovila nem. carinsko zvezo; stalno rivalstvo med njima; na koncu Prusija doseže združenje;